

Boerenbedrog

Wim Denslagen

Er bestaan in Nederland wel beschermde stads- en dorpsgezichten, maar geen beschermde landschapsgezichten. Mooie oude steden worden wel door een wet beschermd, namelijk de monumentenwet, mooie oude landschappen niet. Dat is op zichzelf al vreemd, maar het wordt nog onbegrijpelijker wanneer men bedenkt dat er wel degelijk een wet bestaat die het mogelijk maakt om historische landschapsgezichten te beschermen, namelijk de Natuurbeschermingswet uit 1998.

Een verklaring voor deze vreemde discrepantie is niet zo eenvoudig te geven. Waardevolle oude steden en dorpen zijn er niet in erg grote aantallen en ze beslaan meestal maar kleine oppervlakten. Oude landbouwgebieden waren ongeveer vijftig jaar geleden nog overal in Nederland te vinden, maar ze worden nu schaars. Het was dus geen vreemde gedachte van de wetgever om in de Natuurbeschermingswet van 1998 de mogelijkheid op te nemen om landschapsgezichten te beschermen. Helaas heeft diezelfde wetgever de uitvoering ervan in handen gelegd van de provincies, zodat de rijksoverheid gevrijwaard zou blijven van alle uitvoeringsproblemen. Ook in de *Nota Ruimte* uit 2004 werd het gehele plattelandsbeleid in handen gelegd van de provincies. En de provincies lijken tot nu toe niet erg warm te lopen voor dit onderwerp. Het wetsartikel betreffende de landschapsgezichten is dus een dode letter gebleven, wat onrustbarend lijkt gezien de snelheid waarmee het boerenland verdwijnt.

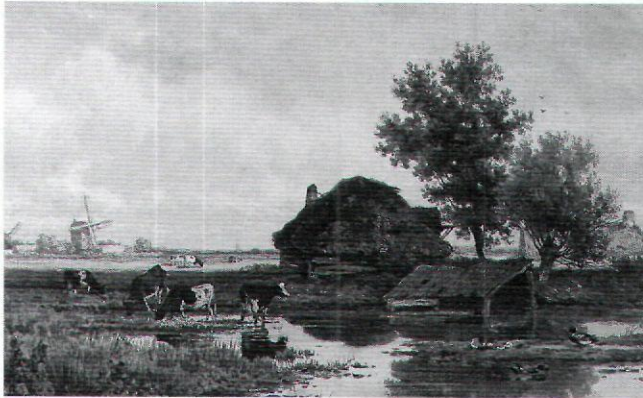
Wat zou de reden kunnen zijn van de provinciale overheden om het wetsartikel te negeren? Misschien ligt de aandacht van de verantwoordelijke bestuurders meer bij wat men vroeger de *woeste natuur* noemde, de bossen en de heiden, inclusief de daarin levende fauna. En misschien ontbreekt het ook een beetje aan waardering voor de schoonheid van het boerenland.

In ieder geval was dat vroeger zo. In het Nederlandse natuurbeheer bestond over het algemeen meer aandacht voor de flora en de fauna dan voor de schoonheid van het boerenland. Er is in het verleden veel te doen geweest over de vraag in hoeverre *schoonheid* een rol moet spelen in de bescherming van het landschap. In Frankrijk was de eerste natuurbeschermingswet gericht op de "Sites et Monuments de caractère artistique". In die wet was *schoonheid* als begrip opgenomen. Wat bescherming verdiende werd vooral bepaald door de *esthetische blik*.¹

In Nederland keek men anders naar de natuur, want zelfs bij de behandeling van de Natuurbeschermingswet (die uit 1968) was er tamelijk veel verzet tegen het voorstel om het begrip *natuurschoon* in de wet op te nemen. 'De thematiek van het mooie landschap', aldus Henny van der Windt, 'was in de jaren twintig en dertig niet zo zeer een aangelegenheid van de natuurbeschermers maar van stedenbouwers'.²

Daar komt nog bij dat het begrip *schoonheid* niet erg geliefd is in wetenschappelijke kringen, waar men de voorkeur geeft aan harde feiten. Schoonheid lijkt een vaag begrip. Historische objecten zijn daarentegen duidelijk benoembaar en aanwijsbaar, zoals archeologische relikten of structuren in het landschap die in verband kunnen worden gebracht met oude ontginningen. Wat niet meetbaar is of wat niet definieerbaar is, valt buiten het domein van de wetenschap, zo is de algemene mening. Toch is die redenering niet helemaal overtuigend, want wat mensen mooi vinden is vrijwel altijd gebaseerd op een bepaalde esthetische traditie. Zo heeft ook de waardering van het landschap een eigen traditie die geworteld is in het collectieve geheugen. Door de waardering voor het landschap als een historisch fenomeen te beschrijven, blijft er van die zogenaamde vaagheid weinig meer over.

De bescherming van het cultuurhistorische landschap dient meer doelen dan alleen die welke kunnen worden geformuleerd door de direct betrokken vakwereld. De bepaling van wat in het cultuurhistorische landschap zou moeten worden beschermd, behoort tot het publieke domein en daarom zal er ook rekening moeten worden gehouden met de diverse opvattingen die daarover in de maatschappij leven. Het cultuurhistorische belang van een landschap wordt uiteindelijk bepaald door de consument in brede zin, dus inclusief de schilders en de dichters die ons het landschap hebben leren zien en waarderen. En dan is er nog de boer die om zo te zeggen dezelfde rechten op de schoonheid van het landschap heeft als de dagjesmens uit de stad. De vraag wie in een democratische maatschappij bepaalt welke landschappen als historische monumenten zouden moeten worden beschermd tegen ontwikkelingen die de schoonheid ervan dreigen aan te tasten, kan dus niet alleen door een groep wetenschappers worden beantwoord. Dit lijkt logisch, maar is het niet, want de Wageningse filosoof Jozef Keulartz heeft laten zien hoe het vakgebied van de *ecologie zijn stempel op het natuurbeleid heeft kunnen*

Afb. 1. Landschap in de omgeving van Dordrecht (Willem Roelofs 1858)

drukken ten koste van andere belangen, bijvoorbeeld die van de boeren.³

Het beeld van een gezicht

Wat is het verschil tussen een landschapsgezicht en een stads- of dorpsgezicht? Is het moeilijker om een landschap te beschermen dan een dorp of stad? Gebouwen kun je geschikt maken voor nieuwe functies met behoud van hun historische uiterlijk (het gezicht), maar hoe kun je het gezicht van een landschap in stand houden?

Volgens de bedoeling van de monumentenwet mag een mooi oud dorp of een historische stad niet worden aangetast door versturende nieuwbouw. Het historische beeld vormt het uitgangspunt voor de bescherming. Er mag wel nieuwbouw komen, maar die moet volgens de wetgever passen in het historische beeld. Dat kan ook worden bereikt door een modern ontwerp, want niet alle moderne architectuur verstoort het historische beeld. Het lijkt mij persoonlijk veiliger om het beeld zo weinig mogelijk te veranderen, want elke verandering is riskant, maar de wetgever heeft in de memorie van toelichting bij de monumentenwet bepaald dat het niet de bedoeling is om het historische beeld te 'bevriezen'. Dat gaf wat meer ruimte in de beoordeling van wat wel en wat niet kon worden toegestaan.

Die ruimte is later ook aangewend om de musealisering van de historische binnensteden tegen te gaan door moderne architectonische kwaliteit meer kansen te geven. In de loop der jaren heeft de monumentenzorg vrijwel alle schroom op dit gebied laten varen en het is de vraag of er tegenwoordig niet te veel wordt toegelaten. Neem nu de meer dan honderd meter hoge Achmeatoren die in 2001 aan de rand van het beschermde stadsgezicht van Leeuwarden werd gebouwd. De monumentenzorg heeft de bouw van deze toren van architect Abe Bonnema niet alleen toegestaan, maar zelfs toegejuicht. In de monumentenzorg heerst tegenwoordig de gedachte dat een stad zich moet kunnen ontwikkelen en dat de moderne architectuur ook een plaats mag krijgen in het historische stedelijke landschap, want het vasthouden aan het historische beeld van een stad, zo zegt men, getuigt niet van veel werke-

lijkheidszin. De toren wordt gezien als een impuls voor het stedelijk leven. De monumentenzorg, gebukt als zij gaat onder een conservatief imago, wil vooral voorkomen dat de stad verwordt tot een museum. Er bestaat een zekere angst voor stilstand, voor het vasthouden van een oud beeld. De mening dat de monumentenzorg ontwikkelingen zou willen remmen, wordt door vrijwel alle overheidsinstanties die op dit terrein actief zijn bestreden. De monumentenzorg wil af van het behoudzuchtige imago en stimuleert daarom nu nieuwe impulsen.

Is de monumentenzorg hiermee niet te ver is afgeweken van haar oorspronkelijke doelstelling, namelijk het behoud van oude gezichten? Er zijn namelijk ook stemmen die beweren dat de toren in Leeuwarden een aantasting is van het historische beeld, omdat ze door haar hoogte vrijwel overal in de stad zichtbaar is en daardoor mooie stadsbeelden kan door kruisen, zoals een inktvlek een mooie ansichtkaart kan verpesten. Liefhebbers van dit soort ansichtkaarten vinden het niet zo erg dat sommige steden of dorpen wegens hun uitzonderlijke schoonheid niet met hun tijd meegaan. Het gaat, zo stellen ze, tenslotte om een klein aantal beschermde gezichten in een zee van moderne architectuur. Het was toch ooit de taak van de monumentenzorg om het weinige dat er nog over is te beschermen? Die oorspronkelijke taak lijkt nu door andere te worden verdrongen. In de huidige praktijk van de monumentenzorg is het conserveren enigszins naar de achtergrond verschoven om plaats te maken voor het idee van 'behoud door ontwikkeling'. Dit begrip komt uit de beleidsnota *Belvedere* van 1999 en het betekent dat "cultuurhistorische kwaliteiten ... als inspiratiebron en als kwaliteitsimpuls fungeren voor ruimtelijke opgaven als veranderend waterbeheer, stadsvernieuwing en reconstructie van het landelijk gebied". Opmerkelijk is de verschuiving in het beleid van de vier betrokken ministeries in de richting van kwaliteitsbeheer. De historische omgeving worden eerst gedefinieerd als 'cultuurhistorische kwaliteit' om die vervolgens te kunnen inzetten als kwaliteitsimpuls. Het behoud van de oude toestand op zichzelf is geen doelstelling meer. De nieuwe doelstelling is de oude toestand als kwaliteit te benutten voor de ontwikkeling van iets nieuws. Dit nieuwe beleid is razend populair en wordt zelfs in academische kringen uitgedragen als de voorbeeldige manier waarop de overheid met het erfgoed dient om te gaan. Niettemin zijn er wel enige kritische kanttekeningen bij dit nieuwe beleid te maken. Ten eerste raakt de oorspronkelijke doelstelling van de monumentenzorg, namelijk het behoud van het oude als een waarde op zichzelf, op de achtergrond. En ten tweede is het maar zeer de vraag of de nieuwe architectonische kwaliteiten altijd een meerwaarde betekenen voor de bestaande historische toestand. Nieuw naast oud was, zoals ik me nog herinner, een zeer spannend fenomeen in de jaren zeventig van de vorige eeuw, maar is dit thema inmiddels niet een beetje uitgesleten? Was het thema niet al totaal vermorzeld onder het gewicht van, om maar iets te noemen, al die zware blokken beton aan het gedeelte van het Rokin waar enkele decennia geleden nog een kleinschalige grachtenwand stond?

Het platteland als museum

Nog voordat er een landschapsgezicht is aangewezen, weten sommige deskundigen al te melden dat het verkeerd is om historische landschappen te conserveren. Zoals de nieuwerwetse monumentenzorg het zogenoemde dynamische behoud (behoud door ontwikkeling) als uitgangspunt neemt, zo pleit de rijksadviseur voor het landschap, Dirk Sijmons, voor een overeenkomstige aanpak van het landschap. Hij noemt het "gevoel van weemoed van stedelingen die hun dynamisch bestaan het liefst zien afspelen tegen een onveranderlijk landschappelijk decor" misplaatst, omdat die stedelingen "geen enkel benul hebben van de functie van het landschap als productieruimte". Sijmons wil "aan ons historisch gelaagde landschap een waardevolle nieuwe laag toevoegen en bij dat veranderingsproces de verbinding met het verleden op een zinvolle manier inhoud geven".⁴

Gevoel van weemoed wordt door hem afgedaan als een minderwaardig fenomeen. Dat is een nogal hard oordeel en eigenlijk ook onbegrijpelijk, want hoe kun je nu niet ontroerd zijn door mooie landschappen? Is Dirk Sijmons nog nooit onder de indruk geweest van een vergezicht over het rivierenlandschap? Werd hij nooit geraakt door de overweldigende schoonheid van het coulissenlandschap in de Achterhoek? Zijn emoties dan verboden terrein voor rijksadviseurs? Mij bekruipt het angstige gevoel dat de bescherming van het cultuurhistorische landschap misschien niet in goede handen is van ambtenaren die geen gevoel hebben voor landschaps-

schoon. En waarom die zinsnede over stedelingen die geen benul hebben van 'productieruimte'? Hieruit spreekt een regelrechte minachting voor toeristen die graag door het boerenland fietsen. Wat is er tegen het maken van een tochtje door het platteland om even te ontkomen aan de drukte van het stadsleven? Waarom zou iemand daarop moeten neerzien? En met welk recht? Of is het soms verwerpelijk om te genieten van de rust van het platteland zonder grondige kennis van de agrarische bedrijfsvoering? Zoiets wordt door Dirk Sijmons wel gesuggereerd met zijn opmerking over het onbenul van de stedelingen. Overigens raakt het kant noch wal om te veronderstellen dat stadsmensen niet op de hoogte zouden zijn van het boerenbedrijf. Wat een foute insinuaties allemaal. Er zijn tegenwoordig nog maar enkele gebieden die voor bescherming als landschapsgezicht in aanmerking komen, want het meeste is al aangetast door nieuwe ontwikkelingen (met of zonder kwaliteitsimpuls). Dat maakt de selectie wel zo overzichtelijk. Dat gold trouwens ook voor de monumentenzorg: het areaal bebouwd terrein dat valt binnen de categorie van de beschermde stads- en dorpsgezichten is nauwelijks meer dan één procent van de totale gebouwde omgeving. Daarmee is de voorraad historisch belangwekkende dorpen en steden uitgeput. We hebben niet meer dan dat. De beschermenswaardige cultuurhistorische landschappen zullen vermoedelijk wel hoger uitkomen als percentage van het totale boerenland, maar erg veel gave en mooie landschapsgezichten zijn er zoals gezegd niet meer. Wat er nog over is, moeten we denk ik beschermen en koesteren.

Afb. 2. De Kromme Rijn bij Amelisweerd in de omgeving van Utrecht (2007)

Afb. 3. Bankgebouw aan de Stationsstraat in Den Bosch (2007)

Bespottelijke reconstructies

Wat dat koesteren betreft, doet zich nog een parallel voor met de monumentenzorg, want in de beschermde stads- en dorpsgezichten is tamelijk veel gerestaureerd en zelfs gereconstrueerd. Het ligt in de lijn van de verwachtingen om in die schaarse historische cultuurlandschappen ook te restaureren en te reconstrueren. Dat wordt al wel gedaan, maar meestal gaat het dan om het terugbrengen van een natuurlandschap, zoals een stuifzandgebied of een heide. Het herstellen van boerenland komt vermoedelijk nog niet veel voor. Toch ligt het voor de hand om ook die mogelijkheid onder ogen te zien. Want waarom zou het wel maatschappelijk wenselijk zijn om oerbossen uit de prehistorie te reconstrueren en niet een stuk boerenland uit de jaren twintig van de vorige eeuw? Dit laatste zou onder meer met zich mee kunnen brengen dat een ruilverkaveling uit de jaren vijftig ongedaan wordt gemaakt, dat er bijvoorbeeld weer koren wordt verbouwd en dat landwegen worden hersteld, en paden, lanen, en boomgroepen, en verder alles waar de weemoedige, maar onwetende stedeling van houdt. Een landschap in de vorm van een openluchtmuseum, een landschap dat niet is wat het lijkt: boerenbedrog dus, maar wel museaal verantwoord. Dit alles natuurlijk zwaar gesubsidieerd met de boer als verklede ambtenaar op zijn tractor. Bespottelijk misschien, maar niet bespottelijker dan de creatie van een stukje oernatuur met uit het buitenland geïmporteerde oerossen.

En nu het woord *bespottelijk* is gevallen, zou ik graag willen herinneren aan wat de monumentenzorg in het recente verleden gedaan heeft met haar beschermde gezichten. Neem nu de reconstructie van Heusden, waar zo ongeveer alles wat na 1800 was gebouwd moest verdwijnen om plaats te maken voor namaak oud. De restauratie van dit vestingstadje was geboren uit de wens om het verleden weer tot leven te wekken en om recht te doen aan zijn historische betekenis, maar de reconstructie werd zo ver doorgevoerd, dat het resultaat van de gehele operatie lichtelijk bespottelijk is geworden, maar ook ongeloofwaardig en een bewijs van het onvermogen om maat te houden.

Zoiets dergelijks heeft zich enige tijd geleden ook voorgedaan in het natuurbeheer, namelijk met de invoering van de Ecologische Hoofdstructuur uit het Natuurbeleidsplan van 1990. Tot schrik van velen werd bijvoorbeeld een deel van het sublieme cultuurhistorische landschap van Gaasterland opgenomen in die EHS. Een aantal gebieden, te zamen 550 hectare landbouw- en weidegronden werd daarmee door de overheid aangewezen als toekomstig natuurgebied. Dit alles ondanks het feit dat hetzelfde ministerie van Landbouw Gaasterland ooit had gerekend tot de categorie Waardevol Cultuurlandschap. Ook de provincie Friesland erkende die bijzondere status, maar de ecologische natuur kan nu eenmaal op meer politieke steun rekenen dan de cultuurhistorische natuur. In Gaasterland stak een storm van protest op van boeren die hun landerijen niet wilden laten vernietigen en vervangen door de woeste natuur van de ecologen. De boeren begrepen niet dat hun veestapel niet werd opgevoerd in de officiële statistieken van de biodiversiteit, alsof schapen en koeien niet bij de natuur hoorden. 'De ecologen', zo klaagde een boerin, "nemen onze kippen niet op in hun definities van wat natuur is, maar wel de vossen die onze kippen roven". Heidi van der Werf, een boerin die zeer actief was in de strijd tegen de EHS, zei tegen een journalist: "Natuur en landbouw zijn hier in evenwicht. Het is een utopie om hier een klein Alaska te stichten. Daar is Nederland veel te klein voor. Gaasterland is mooi genoeg, dat willen we graag zo houden".⁵

De in Gaasterland geboren en getogen prof.ir.H. Folmer, hoogleraar in Wageningen was het niet eens met de protesten, want hij zag als landbouweconoom juist grote voordelen in de EHS. Ten eerste had de landbouw er volgens hem geen toekomst meer en ten tweede kan 'het gebied als vestigingsplaats voor bedrijven aantrekkelijker worden door het nieuwe natuurschoon', zo verklaarde hij tegenover Karin de Mik.⁶ Economen dromen van bedrijvenparken en niet van cultuurhistorische landschappen, maar de wereld bestaat niet alleen uit economen.

Een andere hoogleraar uit Wageningen, Jan Douwe van der Ploeg, specialist in de rurale sociologie, gelooft niet dat het boerenbedrijf in Nederland gedoemd is ten onder te gaan. Het zijn alleen de grote geïndustrialiseerde bedrijven die niet kunnen overleven, maar de kleine gemengde bedrijven kunnen dat wel, want die leveren hun producten aan de lokale markt. "Veruit het grootste deel van wat mensen consumeren wordt binnen 25 kilometer geproduceerd van hun woonplaats", aldus Van der Ploeg in een interview met Folkert Jensma. Er wordt op dergelijke kleine bedrijven neergekeken, omdat ze niet deelnemen aan de export. Die worden in Nederland 'Ot-en-Sien-boeren' genoemd en "de productie van veehouders die betaald aan natuurbeheer doen wordt weggezet als houthakkersmelk". Dit tot grote ergernis van Van der Ploeg, die er voor pleit de kleinschaligheid te stimuleren, ook al omdat het landschap op die manier het beste kan worden bewaard, want "het zullen niet de sterk industrialiserende agrarische ondernemingen zijn die zullen overleven, maar de typische boerenbedrijven, sterk gemengd, die allerlei taken uit de industrie terugnemen, producten weer zelf verwerken en afzetten en daarin ook een sterke economische basis vinden".⁷

Als de analyse van Van der Ploeg juist is, dan zou het kleine boerenbedrijf de drager kunnen blijven van het cultuurhistorische landschap.

Reconstructies

De monumentenzorg heeft zich in de laatste jaren volledig afgekeerd van historiserende reconstructies volgens de methode die in Heusden werd gevolgd. Hieruit valt misschien een les te trekken waar het gaat om de bescherming van cultuurhistorische landschappen. Is het wel zo verstandig om het cultuurlandschap terug te brengen naar de situatie van 1900, naar de tijd van Jac. P. Thijsse? Misschien niet, want mogelijk zijn sommige ruilverkavelingen of landinrichtingen wel het behouden waard. Aan de andere kant is het ook denkbaar dat sommige stukken cultuurhistorisch landschap gerestaureerd zouden moeten worden, bijvoorbeeld als ze zijn aangetast door de sloop van bijvoorbeeld een beukenlaan of door de aanleg van grootschalige kavels die hun functie hebben verloren. Restaureren van aangetast landschap is denk ik goed vergelijkbaar met het restaureren van monumenten. Op dit laatste is overigens veel kritiek gekomen, althans in die gevallen waarin de oorspronkelijke toestand werd gereconstrueerd onder vernietiging van latere wijzigingen, zoals onder meer in de jaren tachtig van de vorige eeuw is gebeurd bij de restauratie van paleis Het Loo in Apeldoorn. Het uitwissen van een gedeelte van de bouwgeschiedenis van een monument stuit zoals gezegd tegenwoordig op meer kritiek dan enkele decennia geleden.

Dit onderwerp werd nog onlangs aan de orde gesteld door Cor van der Heijden en Gerard Rooijackers in de bundel *Geschiedenis en Ontwerp* (2004), een uitgave van het Stimuleringsfonds voor Architectuur. De auteurs bespraken het voorstel om de architectuurgeschiedenis van Den Bosch op enkele onderdelen te corrigeren, onder meer door de sloop van een modern bankgebouw dat het historische beeld verstoort. Het gaat om een bankgebouw uit de jaren vijftig in de negentiende-eeuwse Stationsstraat. Men zou dit gedrocht willen vervangen door iets dat past in het stadsbeeld ter plaatse. Volgens de genoemde auteurs zien de voorstanders van dit voorstel over het hoofd dat "het bankgebouw een belangrijk monumentaal voorbeeld is van een verdwenen architectuur". Ze erkennen wel de stijlbreuk, maar het is in hun ogen verkeerd om het verleden te willen corrigeren. "De leesbaarheid van de historische stad veronderstelt", zo stellen ze, "de aanwezigheid van sporen uit heel verschillende perioden die verwijzen naar andere opvattingen en culturele categorieën dan de onze". Zij keuren een 'fictief troetelverleden' en 'een pret-parkachtige schijnwereld' ten enenmale af. Dat lelijke bankgebouw is een spoor uit het verleden en als zodanig te respecteren. We moeten van Cor van der Heijden en Gerard Rooijackers dat lelijke bouwsel respecteren als spoor, desnoods als een bewijs van de stedenbouwkundige botheid uit de jaren vijftig. Historici houden niet van het wegmoffelen van bewijsstukken. De bewoners van Den Bosch houden daar misschien ook niet zo van, maar ze willen wel graag af van

Afb. 4. Hoge Steenweg 29 in Den Bosch (2007)

een lelijk ding in hun prachtige Stationsstraat.

Wie heeft hier nu gelijk? Het lijkt mij zonneklaar dat het verdonkeremanen van een misbaksel uit het verleden niet erg eerlijk is. Het vervelende is alleen dat het gelijk van de beide auteurs in het niet zinkt bij de torenhoge verontwaardiging die mensen kunnen hebben voor wat er in het verleden fout is gegaan. Mocht om maar iets te noemen het wanstaltige Mauropoleum in Amsterdam niet verdwijnen omdat men de 'leesbaarheid' van de stad zou schaden? Hoe leesbaar is het Nieuwmarktgebied eigenlijk na de aanleg van de metro? En wat betekent leesbaarheid in dit verband? Historische steden zijn toch alleen leesbaar met behulp van oude plattegronden en veel historisch onderzoek. De geschiedenis van vrijwel elke stad wordt gekenmerkt door onafgebroken afbraak en nieuwbouw, wat de directe leesbaarheid van het verleden vrijwel onmogelijk heeft gemaakt.

Gaat het niet wat ver om alle lelijkheid uit het recente verleden te respecten uit naam van het archeologisch sporenonderzoek? Het is maar een vraag. Ik twijfel vaak in dit soort kwesties, maar in het geval van de bank in Den Bosch kan ik de genoemde auteurs niet geheel volgen. De mate waarin de Stationsstraat door dit bouwwerk is aangetast stelt om zo te zeggen het belang van de historische oprechtheid in de schaduw. Als het bankgebouw nu een vermaard ontwerp zou zijn geweest, een ontwerp dat in vakkringen opzien had gebaard, dan zou er iets voor te zeggen zijn om de stijlbreuk op de koop toe te nemen. Maar als het van middelmatige kwaliteit is, waarom dan aandringen op behoud in naam van historische eerlijkheid? Is de binnenstad van Den Bosch dan zo eerlijk? Hoeveel gevels zijn er niet teruggebracht in een historische stijl? Hoe vaak is de Sint Janskerk niet gerestaureerd, dat wil zeggen vernieuwd in vormen die ontleend zijn aan de gotiek? De architectuur van de stad is door en door oneerlijk, want veel gevels lijken oud terwijl ze historiserende restauratieproducten zijn uit de negentiende en twintigste eeuw. Wie vanuit de Stationsstraat de stad ingaat, wordt direct al geconfronteerd met de drie gotische trapgevels van de bank van F.

van Lanschot, gelegen aan de Hoge Steenweg. Deze drie middeleeuws uitziende gevels met ramen die uit de achttiende eeuw lijken te dateren, blijken bij navraag in 1954 verzonnen door een plaatselijke architect H.W. Valk. Deze historiserende reconstructie verving een ander historiserend ontwerp van de Amsterdamse architect A.A. Kok uit 1937. Dit kwam toen in de plaats van een gepleisterde gevel zonder toppen uit 1850.⁸ Deze verkleedpartij is een architectonisch carnaval en de voorbeelden daarvan zijn talloos. Wie had het ook alweer over historische oprechtheid?

Historiseren in het buitengebied

Als er in Nederland plaats is voor de reconstructie van oernatuur, dan moet er ook plaats zijn voor de reconstructie van cultuurhistorisch landschap. Deze stelling lijkt mij nu niet bepaald revolutionair. De moeilijkheid is alleen dat vrijwel alle specialisten op het terrein van natuur en landschap (inclusief de vier ministeries die de nota Belvedere hebben geproduceerd), de stelling minstens weerzinwekkend vinden. Als het aan de bekende ecooloog Willem Overmars zou liggen, dan is het boerenland ten dode opgeschreven. Hij laat weten dat hij Nederland het liefst ziet 'als een potentiële wildernis bij de zee'.⁹ De kop boven het interview luidt: 'Weg met die nare Thijssse-natuur'. Een andere bekende ecooloog, Frans Vera, stelde in het *NRC Handelsblad* van 10 januari 1998: "Ik heb geen romantisch beeld van de natuur". En wat was vervolgens zijn boodschap? "Als je de natuur wilt beschermen, zal de boer moeten wijken", zo luidde zijn advies aan het adres van de Nederlandse natuurbescherming.

Tom Maas is senior beleidsmedewerker bij het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu en het is ook zijn overtuiging dat "boeren moeten boeren, niet de natuur beheren".¹⁰ "Dwing de boeren niet halfslachtig in een soort monumentenzorg", zo staat er onder een foto van een boer die zijn vee op een boot over een wetering vervoert, een prachtige foto overigens die ons onmiddellijk een beeld verschaft van het tegenovergestelde van wat Tom Maas verkondigt. Want die boer met zijn koeien vormt juist een onlosmakelijk onderdeel van het landschap. Wat is nu eigenlijk een Nederlands landschap zonder koe in de wei?

De aanleg van de gehele Ecologische Hoofdstructuur is op een dergelijke ecologische visie gebaseerd. In romantische landschapsparken worden omgevallen bomen niet meer opgeruimd ter bevordering van de biodiversiteit en weilanden in oude landgoederen worden met vee en al opgeruimd om ruimte te bieden aan wilde grassen en oerossen met buitensporig grote horens. Het moderne ecologische natuurbeheer heeft nieuwe natuur geschapen waar zieke paarden niet mogen worden behandeld, omdat dat "in de oernatuur ook niet gebeurde". Dit natuurbeleid heeft een meedogenloze kant, zoals nog onlangs uitvoerig werd toegelicht door een specialist in het dierenwelzijn, Hans Hopster.¹¹ Ecologen zien in het cultuurlandschap een gedegeneerd landschap: de mens heeft de natuur geweld aangedaan en moet eruit worden verdreven zoals Adam en Eva uit het paradijs. Frans Vera is

een romanticus van het zuiverste water, ook al beseft hij dat misschien zelf niet. De reconstructie van oernatuur in een land dat vrijwel geheel door de mens werd ingericht, is op zichzelf in hoge mate kunstmatig en trouwens alleen maar denkbaar in een door de academische biowetenschap gevormde cultuur.

De monumentenzorg is ontstaan uit de maatschappelijk wens om de snelheid waarmee historische architectuur werd afgebroken te verminderen en om de verwaarloosde en deels misvormde monumenten te restaureren. Is het dan zo vreemd om een vergelijkbare reddingsoperatie uit te voeren ten aanzien van die landelijke gebieden die nu dreigen te verdwijnen? Gezien het recentelijk verschenen rapport *De Staat van de Ruimte* van het Ruimtelijk Planbureau is de kans hierop erg klein, want de opstellers lijken ons ervan te willen overtuigen dat het idyllische platteland een fictie is geworden, een constatering overigens die niemand zal verbazen. Maar wat wel verbazing wekt, is het advies van het Planbureau om de realiteit onder ogen te zien en ermee te leven.¹²

Iets soortgelijks zeiden verkeersdeskundigen ook in de jaren vijftig van de vorige eeuw: gooi de stadsgrachten maar dicht, want de auto heeft het schip verdrongen. Ga met de tijd mee en probeer niet de tijd terug te draaien. Toch dacht het grote publiek daar veelal anders over en daarom hebben de verkeersdeskundigen vaak aan het kortste eind getrokken. Als het idyllische platteland een verdwijnend fenomeen blijkt te zijn, dan moet je toch proberen om de idylle van de totale ondergang te redden in plaats van de mensen op belerende toon te vertellen dat ze hun ' clichébeelden ' moeten herzien. De gemiddelde Nederlander, zo wordt in het rapport gesteld, houdt van een boerenland dat nauwelijks meer bestaat. Dat mag hij niet meer van het Planbureau. Hij moet leren aanvaarden dat het boerenbedrijf een industrie is geworden. Er wordt geen uitzicht gegeven op herstel. Wat hebben we nu eigenlijk aan een dergelijk advies?

Noten

- 1 G.A. Brouwer, *De organisatie van de natuurbescherming in de verschillende landen*, Amsterdam 1931, 62.
- 2 Henny van der Windt, *En dan: wat is natuur nog in dit land? Natuurbescherming in Nederland 1880-1990*, Amsterdam 1995, 116.
- 3 Jozef Keulartz, *Strijd om de natuur. Kritiek van de radicale ecologie*, Amsterdam 1995.
- 4 Dirk Sijmons, *Landschap*, Amsterdam 1998, 12.
- 5 *De Volkskrant* van 4 september 1995.
- 6 *NRC Handelsblad* van 21 juni 1995.
- 7 *NRC Handelsblad* van 4 september 2004.
- 8 A.G. Oldenmenger, *Bouwhistorische Verkenning*. BAAC-project 06.266 (2006).
- 9 *De Volkskrant* van 15 oktober 2005.
- 10 *NRC Handelsblad* van 29 juli 2002.
- 11 *NRC Handelsblad* van 3 september 2005.
- 12 Bericht in *NRC Handelsblad* van 30 oktober 2007.